

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Kármán József: A nemzet csinosodása (Részlet)¹

Szent, áldott és jó *dolog a nyelven* magán dolgozni. Nagy foganatú munka azt művelni. Ha szép nyelvünk eléri azt a tökéletességet, melyen mindnyájan látni kívánnánk, nem fog elfelejtetni sok hazafiak munkálkodása, akik azt *mint* nyelvet csinosgatták, egyengették, és a beszéd törvényeihez szabogatták; nem! – nem felejtetnek el ezek a „Priscianok”²; és ha eljut állapodására a felállott Nyelvmívelő Társaság, melynek szép hasznaival előre hízelkedünk magunknak – ezen törekedéseknek ki ne tapsolna elejében? Ki ne óhajtana, hogy támadjon köztünk egy Adelung,³ aki egy tökéletes, a nyelv belső állapotából folyó *criticum lexiconnal*⁴ ajándékozza meg hazánkat?

De még ez nem elég! *A nyelv nem tudomány*, a szó, beszéd nem bölcsesség. *Kulcsa* a tudományoknak, út, mód, eszköz a bölcselkedésre. Örömebb tanuljuk a nyelvet együtt a dologgal; mélyebben benyomódnak a jelek a jelentett ideákkal emlékezetünkben. A száraz, velőtlen és ízetlen grammatikális regulák nem vernek gyökeret; tudják, akik idegen nyelvet tanultak, hogy az inkább megragad a hosszas, gyakor olvasás, beszéd és gyakorlás által, mint a kínzó memorizálással.

És kinek írunk grammatikákat? Elfogja-e hinni a született magyar, hogy anyai tejjével beszopott nyelvét nem tudja? Reá fogja-e venni magát, hogy betekintszen előbb a grammatikába, mindenekelőtte írni és beszélni akar? [...]

Haszontalan és valóban csak akaratosság és viszketegségből származott [...] a *puritanizmus*. Nincs nyelv, amely ne kölcsönözött volna mástul. A Rómának hajdani világbíró nyelve telve van a sok görög szólások módjával. A deákkal sógoros nyelveket nem is említem, amelyek akkor élnek a deák és egyéb idegen szókkal, mikor azokat szükségesnek látják. De most, midőn a német irodalom a legfelsőbb tetőn lenni látszik, legderekabb íróik minden tartalék nélkül nem élnek-e vajon a deák, francia és egyéb szókkal, ha azokat *éppen oly jelentőleg*, oly hathatósan kitenni nem tudják? És miért kerülnénk mi oly nevésséges idegenséggel a külföldi szókat, mi, akik a nyelvművelésnek első kezdetében vagyunk, akik a közbeszédben annyi minden népből s nemzetségből eredő szókat hazafiúsággal már

1 250 éve született Kármán József (Losonc, 1769. március 14.–Losonc, 1795. június 3.) magyar író, ügyvéd. Az évforduló alkalmából az 1794-ben keletkezett, híres tanulmányának részletét közöljük. A szöveget a mai helyesíráshoz igazítottuk, a kihagyásokat három pont [...] jelzi. Forrásunk a mű Szigethy Gábor gondozásában megjelent kiadása, Neumann Kht. Bp., 2003. (A szerk.)

2 Priscianus: Kr. u. a VI. sz. kezdetén élt híres római grammatikus, *Institutionum grammaticarum* című műve a leterjedelmesebb és legteljesebb nyelvtani rendszer.

3 Johann Christoph Adelung (1732–1806) német nyelvész, filológus.

4 Utalás Adelung *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart* (1774–1786) című híres munkájára, a német nyelv kritikai szótárára.

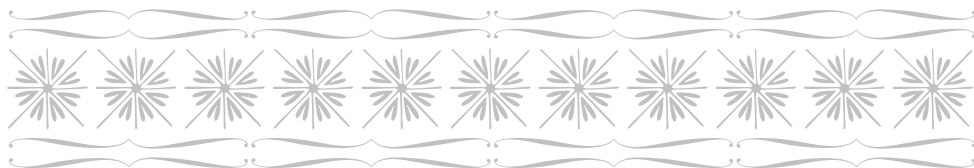
megajándékoztunk, akik, ha kevélyek lenni nem akarunk, kéntelenek vagyunk megvallani, hogy nyelvünk ezer tekintetben szűk és szegény! Ha ez a tudós tévelygés nagyobb erőt vesz, nemsokára nyelvünket önnön honunkban tanulni kell. Nem azért írunk, nem azért beszélünk-e, hogy *megértettessünk*? Az érthetőség az írásnak legelső, leggyökeresebb törvénye. Mít nyer avval az olvasó, ha a sok újonnan faragott szókat először neki deákul kell gondolni, hogy megértse? Egyező lépéssel jár a nyelv a tudományokkal. Öszvességgel kell mindkettőt mívelnünk. A szó magában semmi; hamis pénz, amelynek folyása változó, és belső becse nem magában vagon. Ne szót vegyünk az üllő alá, ne szót kovácsoljunk – dolgot, ne héjt, velőt, ne formát, de valóságot [...]

Eredeti munkák gyarapítják a tudományokat, csinosítják a nemzetet, és emelik fel a nagy nemzetek ragyogó sorába. *Nagy akadály* az nálunk a tudományoknak, hogy *nálunk* termett eredeti munkák még eddig nincsenek. – Nincsenek! – még egyszer jól megfontolva mondom. Avagy lehet-e munkáknak nevezni azokat a kis munkácskákat, melyek vidéken termettek, vagy azokat a munkákat, melyeknek nincs egyéb neveknél, ami eredeti, és amelyet csakugyan idegen hulladékokból kapargattunk össze? [...]

Kegyetlenség nélkül talán nem is lehet tehát szemére vetni hazánknak az olvasás eránt való hidegségét. Hogy ez a hidegség nagy, hogy a könyv a háznál nálunk legutolsó jószág, és ennél kedvesebb egy játékkártya vagy egy üsző, azt fájdalmasan látjuk, akik hazánkat esmérjük. De idegen, esméretlen, járatlan világot talál az olvasó lefordított könyveinkben. Örök igazság az, hogy nem szereti az ember, ami reá nem tartozik; ami közelébb illető, az vonzza magához: a reá illő, néki használó igazságokat keresi. – Kicsinosodott ész kell ahhoz, hogy a *közönséges* s széles terjedésű igazságokat kedveljük; a gyermek olvasónak és a gyermekded nemzetnek közel kell találni az igazságok mellett az *utilit*⁵ vagy a *dulcét*,⁶ mert azokat messze nem tudja keresni. [...]

Mi légyen a valóságos literátor, ezen elmékedésünkbe sokszor széjjelhányt jegyzéseim eléggé mutogatták. Nem kíván az *külső* és hangból vagy apróságból való becsülést, amely felett nagy lelke felemelkedett, hanem ami ennél ezerszer többet ér: a *szívnek* becsülését, amelyet könnyen adhatjátok és örömet adhattatok.

Az igaz literátor hozza le, mint egy második Prometheus az égből a *bölcsesség* szép világot; az terjeszt a nemzetekre *dicsőséget* és *virágozást* és *közboldogságot*, az teszi a jobbágyot *meggyőződésből* való kész engedelmű jobbágygá, az uralkodót a *szívek* uralkodójává, az embert emberré. Az vezeti végre a népet a józan értelem kötelein a *maga kötelességeire*, és a *szív* édes láncain a *maga boldogságára*.

5 hasznosat
6 kellemest